

АНТИКРИЗОВА ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА: ДОСВІД АСЕАН

***Анотація.** В статті досліджено стан інвестиційного середовища азійського регіону в умовах перманентної глобальної кризи. Розкрито механізми протидії кризовим явищам з боку країн-членів АСЕАН. Проаналізовано досвід АСЕАН у розробці та реалізації антикризової політики через подальшу регіональну інтеграцію.*

Ключові слова: інтеграція, АСЕАН, глобальна криза, інвестиції, антикризова політика.

***Аннотация.** В статье исследовано состояние инвестиционной среды азиатского региона в условиях перманентного глобального кризиса. Раскрыты механизмы противодействия кризисным явлениям со стороны стран-членов АСЕАН. Проанализирован опыт АСЕАН в разработке и реализации антикризисной политики путем дальнейшей региональной интеграции.*

Ключевые слова: интеграция, АСЕАН, глобальный кризис, инвестиции, антикризисная политика.

***Annotation.** In this article the state of the investment climate in the Asian region in the face of the permanent global crisis. The mechanisms of countering crisis on the part of ASEAN countries are covered. The experience of ASEAN in the development and implementation of anti-crisis policy through further regional integration is analyzed.*

Keywords: integration, ASEAN, the global crisis, investments, anti-crisis policy.

Постановка проблеми. Незважаючи на часткове відновлення прямого іноземного інвестування, сучасний кризовий світ постійно створює нові виклики в управлінні глобальними потоками капіталу. Криза не тільки змінила основні детермінанти спрямованості ПІІ, але й вплинула на рівень глобальної ліквідності, яка, в свою чергу, має важливе значення для фінансової діяльності ТНК. За підрахунками експертів, глобальні потоки ПІІ вже у 2012 році досягли свого докризового рівня, проте максимального історичного піку не слід очікувати раніше 2013 р. [1, р. 7]. Ризики для світової економіки, як і раніше, залишаються підвищеними. Тому одним з ключових завдань для багатьох країн світу, зокрема для транзитивних та тих, що розвиваються, є стимулювання економічного відновлення і забезпечення капітальних та фінансових потоків для його підтримки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом останніх років проблемам розробки і впровадження ефективної антикризової стратегії присвячено кілька досліджень і опубліковано ряд наукових праць, що стосуються як загальних закономірностей і тенденцій розвитку світової економіки в умовах глобалізації, так і власне оптимізації інвестиційної політики, антикризового управління і підвищення конкурентоспроможності суб'єктів підприємницької діяльності. В українській економічній літературі цим проблемам присвячені роботи Білоруса О., Амоши О., Вишневського В. Серед зарубіжних дослідників можна виділити Губанова С., Амосова А., Байнева В. Проте недостатньо висвітленими залишаються питання щодо ролі інтеграційного процесу у подоланні сучасної кризи та ефективності механізмів колективної протидії кризовим явищам з боку регіональних угруповань.

Мета статті – дослідити стан інвестиційного середовища азійського регіону в умовах перманентної світової фінансово-економічної кризи та розкрити механізмів протидії кризовим явищам з боку країн АСЕАН.

Основні результати дослідження. У 2010 р. приплив ПІІ в АСЕАН склав рекордні з 1997 р. 75,8 млрд. дол. США, в першу чергу через сприятливі економічні умови. Внутрішньо регіональні потоки ПІІ досягли 12,1 млрд. дол. США. Однак, незважаючи на ці досягнення, проблеми існують. Так, рівень припливу ПІІ залишається незначним відносно регіонального ВВП (4,2%) протягом останніх 15 років, а інтра-регіональні інвестиції (16% від загального припливу ПІІ в АСЕАН), хоча й зростають, ще значно нижчі найвищої історичної позначки (22% у 2002 р.) і не досягли передкризового рівня 1996 р. (16,4%) [1, р. 7]. Тому дуже важливим питанням порядку денного для АСЕАН є фокусування на зміцненні конкурентоспроможності регіону як основної вимоги для досягнення динамічного інвестиційного режиму. Першочерговим завданням АСЕАН є створення надійного і прозорого бізнесового і регулятивного середовища, що включає зниження витрат на ведення бізнесу в регіоні, підвищення якості державного управління в кожній країні-учасниці та посилення політики сприяння інвестиціям.

Оскільки інтенсивність ПІІ багато в чому залежить від специфічних характеристик окремої країни, необхідно-достатньою умовою стимулювання ПІІ в регіоні є створення якісного середовища, що призведе до позитивного ефекту за рахунок, зокрема, розвитку МСП. Враховуючи триваючу інтернаціоналізацію виробництва і інтенсивну конкуренцію за ПІІ, політика, спрямована на залучення транснаціональних операцій в регіоні, повинна виходити за рамки традиційних виробничих ПІІ. Натомість, АСЕАН слід продовжити використання своїх конкурентних переваг, стимулюючи такі форми ПІІ як, наприклад, послуги аутсорсингу, та поглиблюючи економічну інтеграцію.

У 2010 р. посилилася тенденція до відновлення світової економіки. Зростання світового виробництва досягло 5,1% у 2010 р., і, за попередніми підрахунками, склало 4,0% у 2011 р. [1, р. 9]. Покращенню глобальної

перспективи сприяв ряд чинників, включаючи удосконалення фінансових умов, стабілізацію ситуації на зростаючих ринках та впевненість у передових економіках світу. Економічне відновлення супроводжувалося відновленням глобальних потоків капіталу, в тому числі ПІІ.

На відміну від світового виробництва і торгівлі, глобальні інвестиційні потоки ще не досягли передкризового рівня. Криза вплинула на потоки ПІІ через зміни у фінансовому стані ТНК. У дослідженні МВФ зазначається, що, оскільки рівень ПІІ значно нижчий за докризовий, конкуренція за ПІІ значно посилюється [2]. До того ж існують додаткові ризики введення протекціоністських заходів, що матимуть негативний вплив на інвестиції. Отже, в умовах останніх змін в глобальному інвестиційному середовищі і невизначеності, що зберігається у світовій економіці (в першу чергу, через ризики високого рівня безробіття і боргового навантаження у США, боргової кризи в зоні євро, зростання цін на сировину і продовольчі товари у країнах, що розвиваються), головною передумовою економічного зростання для багатьох країн є забезпечення процесів відновлення глобальної економіки і, одночасно, відновлення транскордонних потоків капіталу.

Після краху 2008 року глобальні транскордонні потоки капіталу, включаючи прямі, портфельні та інші інвестиції, зросли у середині 2009 р. і продовжували висхідну динаміку у 2010 р. За попередніми оцінками МВФ загальні потоки капіталу склали 3170 млрд. дол. США у 2010 р., але залишилися на 50% нижче докризового середнього рівня 2004-2007 рр. та майже на 65% нижче піку 2007 р. (рис. 1). Зростання відбувається як в розвинутих економіках, так і тих, що розвиваються. Проте відбувається нерівномірно – більш різко на ринках, що розвиваються, у зв'язку, можливо, з кращими перспективами росту цих ринків, а також їх більшою стійкістю до кризових умов. На кінець вересня 2010 р. чисті потоки капіталу, наприклад, в Азії та Латинській Америці перевищили їх середній докризовий рівень (2004-2007 рр.), хоча й не досягли історичного максимуму.

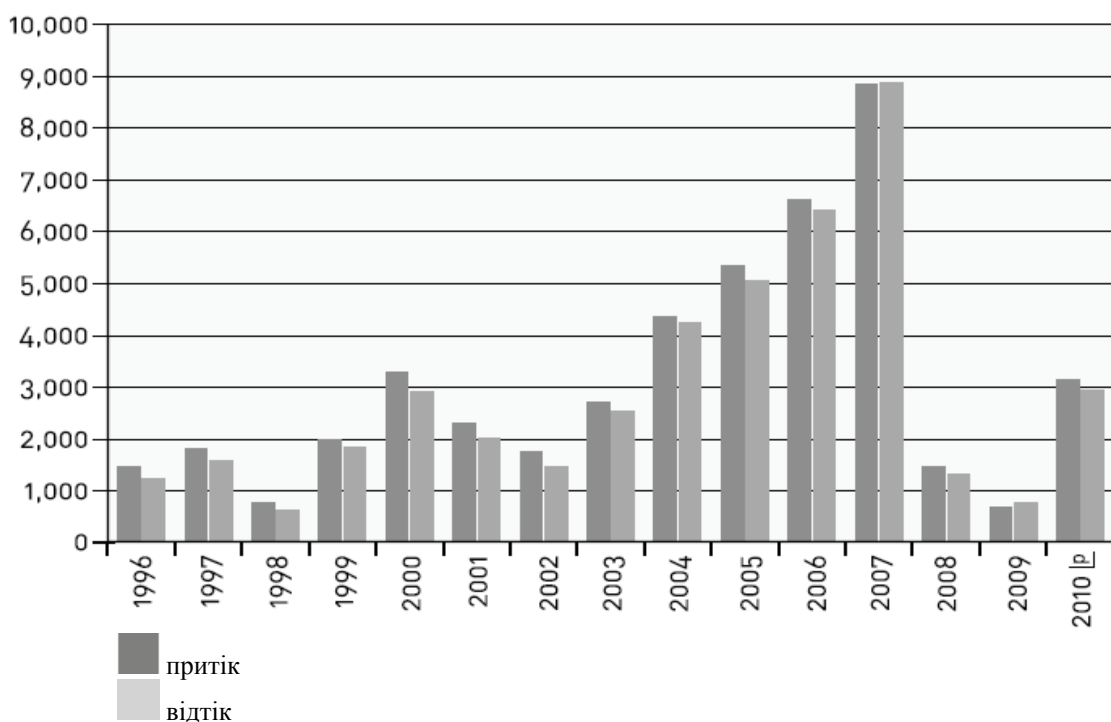

Рис. 1. Глобальні потоки капіталу, млрд. дол. США
Джерело: IMF, *Global Financial Stability Report*, April 2011.

Підтвердженням сприятливої економічної перспективи країн, що розвиваються, є рекордні 75,8 млрд. дол. США притоку ПІІ в АСЕАН у 2010 р. проти 37,8 млрд. дол. США у 2009 р. (рис. 2). Рівень і темпи зростання є абсолютно безпрецедентними. Річний приріст притоку ПІІ був найвищим (майже 100%) за період з 1999 р., та перевищив середній рівень 2004-2007 рр. (52,3 млрд. дол. США) та 1995-2009 рр. (34,8 млрд. дол. США) (табл. 1). Проте частка АСЕАН у ПІІ до країн, що розвиваються, залишається незначною (у середньому 10% за останні 10 років).

На частку передових країн АСЕАН припадає 87% загального притоку ПІІ, серед яких лідує Сінгапур (35,5 млрд. дол. США або 47%), далі йдуть Індонезія (13,3 млрд. дол. США), Малайзія (9,1 млрд. дол. США) і В'єтнам (8 млрд. дол. США). На окрему увагу заслуговує Індонезія, притік ПІІ в яку у 2010 р. перевищив середній рівень за останнє десятиріччя (2,6 млрд. дол. США) в 4 рази і вперше перевищив відмітку у 10 млрд. дол. США. Більша частина такого зростання складається з інвестицій в акціонерний капітал та реінвестування доходів від малих інвестиційних проектів швидкої окупності, ніж від традиційних інфраструктурних проектів з довгим терміном повернення капіталу [3].

Акціонерний капітал та реінвестовані доходи залишаються ключовими чинниками зростання ПІІ в АСЕАН. Після тимчасового уповільнення у 2009 р. акціонерний капітал у 2010 р. сягнув 50,1 млрд. дол. США, залишаючись основним джерелом зростання ПІІ в регіоні (73,1%) (рис. 3).

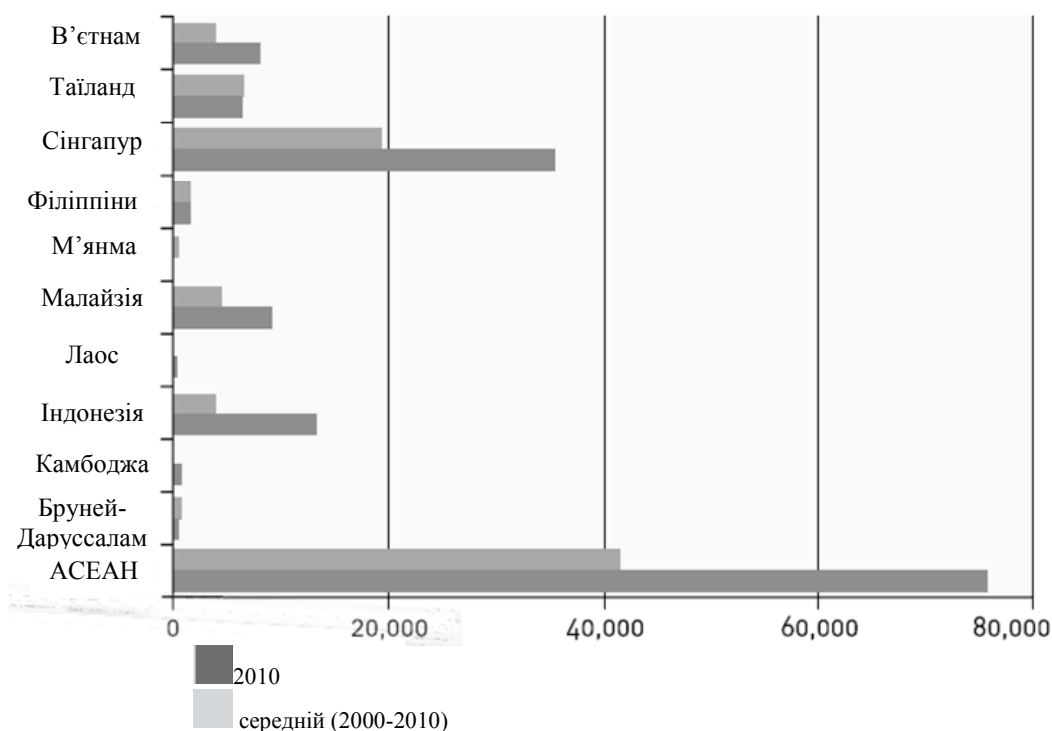

Рис. 2. ПІІ до АСЕАН, млн. дол. США
Джерело: ASEC FDI Database

Таблиця 1

Приплив ПІІ до країн АСЕАН (млн. дол. США, відсотків до попереднього року)

Країна-реципієнт	Середній показник 1995-2009 рр.	Середній показник 2004-2007 рр.	2007	2008	2009	2010
Бруней-Даруссалам	686	299	260	239	370	629
	21,3	-11,7	-40,0	-8,1	54,5	70,3
Камбоджа	322	466	867	815	539	783
	23,2	88,2	79,5	-6,0	-33,9	45,2
Індонезія	2694	5518	6928	9318	4877	13304
	-6,8	-19,5	41,0	34,5	-47,7	172,8
Лаос	107	139	324	228	319	333
	43,4	174,8	72,6	-29,6	39,9	4,5
Малайзія	4533	5825	8538	7248	1381	9156
	31,1	41,2	40,6	-15,1	-80,9	563,0
М'янма	455	407	715	976	579	н/д
	13,8	32,2	67,1	36,5	-40,7	н/д
Філіппіни	1614	2095	2916	1544	1963	1713
	62,8	66,8	-0,2	-47,1	27,1	-12,7
Сінгапур	15643	25716	37033	8589	15279	35520
	20,3	41,4	26,2	-76,8	77,9	132,5
Таїланд	5805	8675	11330	8539	4976	6320
	14,5	21,6	19,8	-24,6	-41,7	27,0
В'єтнам	2970	3192	6739	9579	7600	8000
	18,3	59,0	180,8	42,1	-20,7	5,3
АСЕАН	34829	52332	75650	47076	37881	75758
	5,8	33,2	33,5	-37,8	-19,5	100

Маючи негативний приріст протягом 2008-2009 рр. реінвестовані доходи сягнули 30% у загальному притоку ПІІ у 2010 р. Це означає, що значну частину доходів іноземні компанії інвестують у розвиток свого бізнесу в АСЕАН. Цей показник був значним у 2010 р. в Індонезії та Малайзії, проте від'ємним у Таїланді. Міжфірмові позики також мають негативний показник -3,1%, в першу чергу через його низьке значення у Камбоджі, Малайзії, Сінгапурі та В'єтнамі.

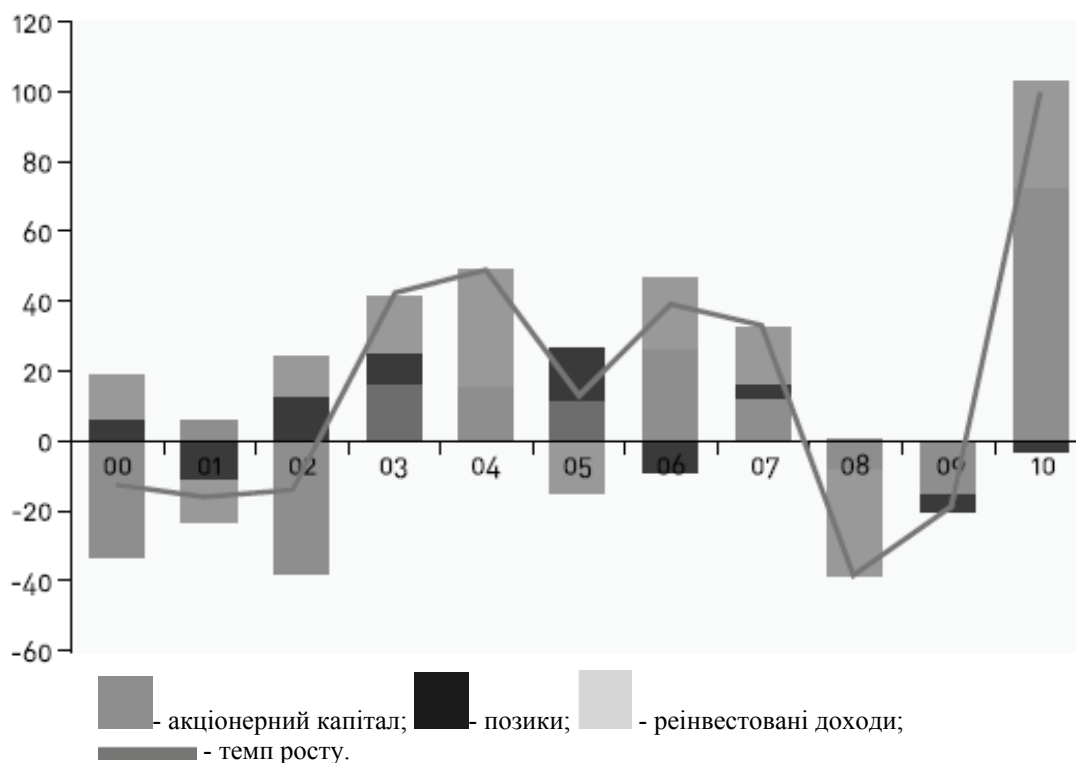

Рис. 3. Складові притоку ПІІ до АСЕАН, відсотків на рік

Джерело: ASEC FDI Database
Дані не включають Лаос та М'янму.

Одним з факторів підвищення зростання ПІІ в регіоні є активізація процесів злиттів і поглинань (ЗІП). Згідно незалежних досліджень [4], з 2337 ЗІП у 2010 р. 33% належать фінансовому та промислового секторам, зокрема, будівництву та інфраструктурній сфері, а також банківському сектору. Останні дані свідчать про нарощування експансії іноземними компаніями через придбання контрольних пакетів акцій місцевих компаній, що є проявом загальної зростаючої тенденції у сфері ЗІП, а також сприятливих фінансово-економічних умов регіону. Тим не менш, існують перешкоди, які завадили АСЕАН стати справжнім центром купівлі-продажу бізнесу – ЗІП в АСЕАН у 2010 р. склали лише 6% від загальносвітових ЗІП, та 24% від загально азійських ЗІП [4].

Країни ЄС, США та Японія були головними постачальниками ПІІ до АСЕАН (табл. 2) із часткою близько 45% загального обсягу ПІІ у 2010 р., що, однак, менше середнього рівня за останнє десятиріччя (51%). При цьому частка Японії залишається стабільною, у той час як частка ЄС впала порівняно зі середньорічним показником. Цікаво, що нетрадиційні постачальники капіталу до регіону збільшили свою частку у ПІІ: інвестиції Австралії, Китаю та Південної Кореї у 2010 р. досягли 8,2 млрд. дол. США (10,9%) з середнього рівня 3,2 млрд. дол. США (6,3%).

Таблиця 2

Постачальники ПІІ до АСЕАН

	Частка у ПІІ, %				Зміна за рік, %			
	2008	2009	2010	Середнє 2001-2010	2008	2009	2010	Середнє 2001-2010
Австралія	1,7	2,1	2,3	1,2	-47,0	-0,9	127,4	30,0
Китай	4,0	10,4	3,6	2,7	7,5	109,6	-31,2	-23,3
ЄС	15,0	24,1	22,4	26,0	-62,1	29,4	86,3	15,4
Індія	1,2	2,2	3,4	1,1	-62,0	49,9	212,6	-1,6
Японія	8,9	9,9	11,1	14,5	-52,8	-9,8	122,9	60,9
Південна Корея	3,4	3,9	4,9	2,4	-41,1	-8,0	156,1	89,6
США	7,5	10,8	11,3	9,9	-57,6	15,8	109,9	42,1
АСЕАН	20,1	13,8	16,0	13,9	-2,2	-44,5	110,6	48,1
Інші	1,4	2,5	2,4	1,4	22,4	40,3	95,7	64,5

Джерело: ASEC FDI Database

Інвестиції між країнами АСЕАН також зросли у 2010 р. і досягли 10 млрд. дол. США або 16% загального рівня ПІІ, перевищив рекордні 9,6 млрд. дол. США (2007 р.) і середній рівень 1995-2009 рр. (4,5 млрд. дол. США). Більша частина цих ПІІ була спрямована до Індонезії (5,9 млрд. дол. США), Сінгапуру (3,3 млрд. дол. США) і В'єтнаму (1,3 млрд. дол. США).

Що стосується відтоку ПІІ, їх загальний розмір за 1995-2009 рр. сягнув 107,9 млрд. дол. США проти 420,1 млрд. дол. США притоку ПІІ за той самий час. У 2010 р. притік ПІІ у АСЕАН зріс на 24,7% і склав 42,2 млрд. дол. США. Сінгапур і Малайзія є основними експортерами капіталу – 46,7% і 31,5% від загального відтоку ПІІ у 2010 р. відповідно [1, р. 8]. Такі дані дозволяють зробити наступні висновки щодо відтоку ПІІ в АСЕАН. По-перше, незважаючи на зростаючі зовнішньоекономічні зв'язки країн АСЕАН з іншим світом, регіон поки що не перетворився на важливе джерело капіталу на міжнародному ринку. По-друге, в умовах обмеженої спроможності регіону інвестувати за кордон, виникає питання щодо здатності і готовності країн-членів управляти ризиками внаслідок сильних коливань у притоках ПІІ.

Зміцненню інвестиційного режиму в АСЕАН сприяло прийняття та впровадження Інвестиційної угоди (ASEAN Investment Agreement) у 1998 р. та Загальної інвестиційної угоди (ASEAN Comprehensive Investment Agreement) у 2009 р. Також відповідно до програми Економічного співтовариства АСЕАН (ASEAN Economic Community) досягнення вільного руху інвестицій є ключовим моментом у створенні єдиного інтегрованого ринку, поряд із вільним рухом товарів, послуг, кваліфікованої робочої сили і капіталу. Тому пріоритетним завданням для АСЕАН є підтримка потоків ПІІ в умовах трансформації інвестиційного середовища і глобальної невизначеності. Одним з негативних факторів у найближчі роки, з яким має впоратися АСЕАН, є можливе зниження глобальної ліквідності і погіршення світового фінансового клімату через запровадження більш жорстких правил у фінансовому секторі. Відповідно до досліджень МВФ, результатом цих процесів є посилення конкуренції у залученні ПІІ, особливо серед країн, що розвиваються [5]. Оскільки ПІІ є головним джерелом приватного капіталу, їх зниження негативно впливає на фінансовий стан країн.

Незважаючи на значний прогрес у лібералізації торгівлі і інвестування, загальний рівень ПІІ у АСЕАН залишається відносно незначним. На кінець 2010 р. притік ПІІ дорівнював лише 4,2% від ВВП АСЕАН, що відповідало середньому рівню за останні 15 років і менше максимального значення 2007 р. (5,8%) [1, р. 11].

Зазвичай іноземні інвестиції стимулюють рівень внутрішнього інвестування, що доведено емпіричними дослідженнями. Наприклад, вивчення 58 країн, що розвиваються [6], показало, що збільшення ПІІ на 1 дол. США стимулює внутрішні інвестиції приблизно на таку ж величину. В інших дослідженнях [7] показується, що ПІІ мають більший вплив на внутрішнє інвестування і зростання виробництва, ніж позики та портфельні інвестиції. Проте у випадку АСЕАН відбувається скорочення частки внутрішніх інвестицій у ВВП країн-членів, середній рівень яких (інвестицій) протягом 1998-2009 рр. склав 23% проти 28% внутрішніх заощаджень. Це означає, що країни АСЕАН більше заощаджують, ніж вкладають у розвиток економіки [1, р. 11].

Спробуємо проаналізувати, чому так відбувається. Протягом більше 10 років після азійської фінансової кризи 1998 р. внутрішні інвестиції в АСЕАН залишаються млявими і знижуються відносно ВВП. Згідно з МВФ [8], зниження внутрішнього інвестування у зростаючих азійських країнах (в першу чергу, Індонезії, Малайзії, Філіппінах і Таїланді) є надмірним і не пояснюється економічними постулатами. Можливими причинами такого феномену, є, по-перше, підсилення ступеню невизначеності в регіоні. По-друге, незважаючи на прогрес у реструктуризації фінансового і корпоративного секторів, залишаються обмеження для інвестування (ускладнений доступ до ринку капіталу для МСП). По-третє, спад внутрішнього інвестування можна частково пояснити низьким рівнем інвестування у неторгові сектори та обмеженим доступом компаній таких секторів до банківського фінансування.

Внесок ПІІ в економічне зростання регіону також нестійкий. Оскільки транскордонні інвестори чутко реагують на ситуацію у приймаючих країнах, будь-яке погіршення інвестиційного клімату негативно впливає на потоки ПІІ. Тому критичним є швидкість реагування АСЕАН на виявлені стримуючі інвестиції обмеження з метою їх усунення задля більшої інвестиційної привабливості регіону.

Так, у зв'язку з наслідками глобальної фінансової кризи та для відновлення потоків капіталу в регіоні, АСЕАН впровадила низку специфічних заходів задля сприяння лібералізації ПІІ, зокрема, зниження бар'єрів для вступу у деякі галузі (банківські послуги в Малайзії та авіаційна промисловість на Філіппінах), сприяння закордонним інвестиціям (Таїланд), а також конкретні кроки у податковій політиці (В'єтнам) та створення Спеціальної економічної зони (М'янма).

Протягом останніх 10 років АСЕАН не вдається залучити стільки ПІІ як іншим ринкам, що розвиваються, не дивлячись на значні позитивні зрушення в економічному середовищі. Так, за останні п'ять років частка АСЕАН у загальному притоці ПІІ до країн, що розвиваються, складає у середньому 10%, порівняно з 18% до країн Центральної та Південної Америки [1, р. 18]. Ця проблема стає більш очевидною в умовах загострення світової фінансово-економічної кризи, коли конкуренція за ПІІ стає дедалі більш жорсткою. Перед АСЕАН постає закономірне питання, наскільки країнам-членам вдається покращити інвестиційне середовище і що ще слід зробити для забезпечення зростання частки регіону у глобальному потоці ПІІ.

Слід акцентувати увагу ще на одному важливому аспекті порядку денного в АСЕАН – зниження трансакційних витрат в регіоні. Попри суттєвий економічний розвиток після азійської фінансової кризи 1998 р., й досі залишаються значні бар'єри, які заважають країнам-членам реалізувати свої конкурентні переваги. Так, згідно Звіту про конкурентоспроможність в регіоні за 2010 р. АСЕАН посідає лише 57 місце серед 132 країн світу (54 місце у 2009 р.) за багатьма макроекономічними (політичні інститути, макроекономічна політика, верховенство закону і т.д.) та мікроекономічними (діяльність компаній, попит тощо) факторами. Показниками з високим ступенем конкурентоспроможності для АСЕАН є підтримка галузей і кластерів, стратегія компаній і операційна ефективність, наявність потужної інфраструктури ринку капіталу. Найслабші позиція регіон займає у загально інфраструктурній сфері, людському розвитку і верховенстві закону. За даними звіту Світового банку (Doing

Business Report) у 2011 р. АСЕАН за умовами ведення бізнесу посів лише 89 місце з 183 країн. Хоча окремим країнам (Бруней-Дарусалам, В'єтнам) й вдалося підвищити свій рейтинг у 2011 р., загальна позиція регіону майже не змінилась (87 місце у 2007 р.) [9]. В іншому дослідженні, проведеному Всесвітнім економічним форумом з використання індексу глобальної конкурентоспроможності 2010/2011 [10] також підкреслюються окремі позитивні зрушення деяких країн-членів, проте зазначається значний розрив у рівні конкурентоспроможності між ними. В табл. 3 наведено зміни у бізнес-середовищі країн АСЕАН протягом останніх п'яти років (2007-2011 рр.). Враховуючи той фактор, що іноземні компанії чутливо реагують на такі зміни, можна припустити, що рух країн в тому чи іншому напрямку безпосередньо відображає покращення або погіршення ситуації з прийняттям інвестиційних рішень з боку зовнішнього інвестора в кожній країні. В цілому, ситуація з бізнес-середовищем в АСЕАН не покращилась, про що свідчать зниження окремих індикаторів, наприклад, започаткування бізнесу, реєстрація власності та закриття бізнесу.

Отже, АСЕАН має продовжувати політику сприяння конкурентному розвитку, усуваючи бар'єри для ПІІ. Крім нинішніх ініціатив регіону у сфері регулювання і обміну найкращим світовим досвідом, країнам-членам слід поступово впроваджувати заходи, які б стимулювали місцеві компанії через конкуренцію з ТНК модернізувати свої потужності і запобігали б монополії. Ефективна конкурентна політика необхідна для отримання максимального ефекту від ПІІ та продовження будівництва інтегрованих регіональних виробничих мереж.

Таблиця 3

Умови ведення бізнесу в АСЕАН: 2007-2011 рр.*

Країна	Загальний рейтинг 2007(2011)	Показники ведення бізнесу								
		Започаткування бізнесу	Отримання дозволів	Реєстрація	Податки	Зовнішня торгівля	Захист інвестицій	Кредити	Контракти	Закриття бізнесу
Бруней-Дарусалам	78(112)	↓	↓	↓	↑	↓	↑	↓	↓	↓
Камбоджа	143(147)	↓	↑	↓	↓	↓	↑	↑	↓	↓
Індонезія	135(121)	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↓	↓	↓
Лаос	159(171)	↓	↑	↓	↓	↓	↓	↑	↑	↓
Малайзія	25(21)	↓	↑	↑	↑	↑	=	↑	↑	↓
Філіппіни	126(148)	↓	↓	↓	↓	↑	↓	↑	↑	↓
Сінгапур	1(1)	↓	↑	↓	↑	↑	=	↑	↑	=
Таїланд	18(19)	↓	↓	↓	↓	↑	↑	↓	↑	↓
В'єтнам	104(78)	↓	↓	↓	↓	↑	↓	↑	↑	↓
АСЕАН	87(89)	↓	Н/Д	Н/Д	Н/Д	Н/Д	Н/Д	Н/Д	↓	↓
Бразилія	121(79)	↓	↓	↑	↓	↑	↓	↓	↓	↑
Росія	96(123)	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↑	↑	↓
Індія	134(134)	↓	↑	↑	↑	↓	↓	↑	↓	↓
Китай	93(79)	↓	↑	↓	↑	↓	↓	↑	↑	↑

↑ – покращення показника у 2011 р. порівняно з 2007 р.;

↓ – погіршення показника у 2011 р. порівняно з 2007 р.;

= – ситуація не змінилась;

н/д – дані відсутні.

*Джерела: [9; 11].

Будучи пріоритетним завданням для АСЕАН, з 1998 р. було значно зменшено кількість бар'єрів для ПІІ, проте вони залишаються значними у порівнянні з іншими регіонами. Досвід показує, що їх усунення в змозі значно підвищити рівень додаткового притоку ПІІ. На прикладі економік АПЕК дослідження демонструють, що зниження загального рівня інвестиційних бар'єрів до показників найбільш відкритих економік регіону може викликати додатковий притік ПІІ у розмірі 20-30% і приріст ВВП регіону на 2-3% [8]. Тому крім прямих факторів у вигляді підвищення дозволених лімітів іноземних інвестицій в окремих галузях, пріоритетна увага має приділятися опосередкованим факторам, таким як захист прав власності, податковому регулюванню, інфраструктурному забезпеченню, функціонуванню фінансового та ринку праці.

Ще одним ключовим моментом інвестиційної стратегії в АСЕАН, який безпосередньо впливає на торгівлю і інвестиційну активність, є спрощення торговельних процедур і логістики. Ефективна логістика обумовлює торговельну експансію, диверсифікацію експорту, здатність залучення ПІІ і загальне економічне зростання [12]. В таблиці 4 наведено значення окремих індикаторів (митне оформлення, інфраструктура, міжнародні перевезення тощо), які вимірюють якість логістичного середовища окремих країн. Беззаперечно, такі специфічні для кожної країни фактори як торговельні процедури або розвиток інфраструктури визначають ефективність місцевого ринку, що у свою чергу є ключовим моментом для мультинаціональних компаній при прийнятті інвестиційних рішень. Як бачимо, за рівнем загального індексу ефективності логістики LPI (logistics performance index) у 2007 і 2010 р., деякі середньо-дохідні країни АСЕАН (Малайзія, Філіппіни, Таїланд) перевищують окремі країни БРІК (Індію і Росію). Загалом рівень АСЕАН (2,98 у 2010 р.) вище, ніж інші зростаючі економіки Східної

Європи (2,74), Латинської Америки (2,73) та Середнього Сходу (2,60), і навіть групи країн з більшим доходом (2,80).

Тим не менш, залишається розрив у рівнях ефективності логістики серед країн АСЕАН, особливо за показниками дієвості митних і прикордонних процедур та якості транспортної і ІТ інфраструктури. За винятком Малайзії, Сінгапуру і Таїланду, всі інші країни АСЕАН мають низький рівень ефективності митних процедур, що призводить до збільшення часу на їх проходження (від оформлення митних документів до повного очищення і випуску товару). Не краще ситуація і у рівні якості інфраструктури – АСЕАН за цим показником (2,73) відстає від Китаю (3,54), Бразилії (3,10) і Індії (2,91). У той час як окремі країни (Таїланд, В'єтнам) завдяки інвестиціям у інфраструктуру посилюють власні конкурентні позиції у залученні ПІІ, інші (Камбоджа, Індонезія, Лаос) відчують інфраструктурний голод, що зумовлює ринкову фрагментацію і запобігає реалізації потенціалу регіону як єдиного інтегрованого ринку. Інфраструктурна недостатність не тільки обмежує можливості ефективної діяльності іноземних компаній, а й значно знижує абсорбційну здатність місцевої економіки асимілювати нові технології і досвід завдяки ПІІ.

Таблиця 4

Індекс ефективності логістики*

Країни	LPI		Митні процедури		Інфраструктура		Міжнародні перевезення		Якість логістичних послуг		Виявлення і відстеження		Місцеві витрати на логістику		Своєчасність	
	2007	2010	2007	2010	2007	2010	2007	2010	2007	2010	2007	2010	2007	2010	2007	2010
Камбоджа	2,50	2,37	2,19	2,28	2,30	2,12	2,47	2,19	2,47	2,29	2,53	2,5	3,21		3,05	2,84
Індонезія	3,01	2,76	2,73	2,43	2,83	2,54	3,05	2,82	2,90	2,47	3,30	2,77	2,84		3,28	3,46
Лаос	2,25	2,46	2,08	2,17	2,00	1,95	2,40	2,70	2,29	2,14	1,89	2,45	2,13		2,83	3,23
Малайзія	3,48	3,44	3,36	3,11	3,33	3,50	3,36	3,50	3,40	3,34	3,51	3,32	3,13		3,95	3,86
М'янма	1,86	2,33	2,07	1,94	1,69	1,92	1,73	2,37	2,00	2,01	1,57	2,36	2,08		3,29	2,92
Філіппіни	2,69	3,14	2,64	2,67	2,26	2,57	2,77	3,40	2,65	2,95	2,65	3,29	3,27		3,14	3,83
Таїланд	3,31	3,29	3,03	3,16	3,02	3,16	3,24	3,27	3,31	3,16	3,25	3,41	3,21		3,91	3,73
Сінгапур	4,19	4,09	3,90	4,02	4,27	4,22	4,04	3,86	4,21	4,12	4,25	4,15	2,70		4,53	4,23
В'єтнам	2,89	2,96	2,89	2,68	2,50	2,56	3,00	3,04	2,80	2,89	2,90	3,10	3,44		3,22	3,44
АСЕАН	2,92	2,98	2,76	2,70	2,71	2,73	2,92	3,02	2,88	2,82	2,90	3,04	2,97	2,97	3,37	3,55
	(64)	(70)	(61)	(69)	(67)	(74)	(62)	(66)	(63)	(76)	(66)	(69)	(62)	(62)	(63)	(65)
Бразилія	2,75	3,20	2,39	2,37	2,75	3,1	2,61	2,91	2,94	3,30	2,77	3,42	2,58		3,10	4,14
	(61)	(41)	(74)	(82)	(49)	(37)	(74)	(65)	(49)	(34)	(65)	(36)	(126)		(72)	(20)
Росія	2,37	2,61	1,94	2,15	2,23	2,38	2,48	2,72	2,46	2,51	2,17	2,60	2,40		2,94	3,23
	(99)	(94)	(136)	(115)	(93)	(83)	(94)	(96)	(83)	(88)	(119)	(97)	(131)		(87)	(88)
Індія	3,07	3,12	2,69	2,70	2,90	2,91	3,08	3,13	3,27	3,16	3,03	3,14	3,08		3,47	3,61
	(39)	(47)	(47)	(52)	(42)	(47)	(39)	(46)	(31)	(40)	(42)	(52)	(46)		(47)	(56)
Китай	3,32	3,49	2,99	3,16	3,20	3,54	3,31	3,31	3,40	3,49	3,51	3,55	3,13		3,95	3,91
	(30)	(27)	(35)	(32)	(30)	(27)	(28)	(27)	(27)	(29)	(31)	(30)	(72)		(36)	(36)

*максимальне значення дорівнює 5; у дужках зазначено місце країни зі 150 країн у 2007 р. та 155 країн у 2010 р.

Джерело: [12; 13].

Проведений аналіз підтверджує необхідність усунення перешкод на шляху зовнішнього інвестування. АСЕАН не достатньо відкрити свої ринки для іноземних інвесторів. Більш критичним є утримання їх в регіоні, створення умов для залучення експортно-орієнтованих ПІІ, інфраструктурна підтримка, забезпечення бізнес-середовища, сприятливого для транснаціональних операцій і зниження трансакційних витрат. У цьому зв'язку, нещодавні ініціативи з державно-приватного партнерства в окремих країнах мають бути продовжені, а на регіональному рівні такі ініціативи як Генеральний план взаємного розвитку АСЕАН (Master Plan on ASEAN Connectivity) та створення Інфраструктурного фонду АСЕАН (ASEAN Infrastructure Fund) паралельно з іншими заходами, спрямованими на інфраструктурну і транспортну інтеграцію, мають бути реалізовані у відповідності до вимог сучасної інвестиційної політики.

Враховуючи важливість високої ефективності митних процедур для діяльності ТНК, АСЕАН слід поширювати впровадження проекту Єдиного вікна (ASEAN Single Window). Однак не менш критичним при цьому є інтеграція митних послуг з політикою уніфікації стандартів якості товарів і послуг.

У швидкоплинному глобальному середовищі проблеми залучення ПІІ вже не вирішуються лише через лібералізацію економіки та надання різних стимулів, а здебільшого залежать від створення сприятливого середовища з відповідними національним режимом, конкуренцією та внутрішньою політикою. Оскільки потоки капіталу до приймаючих країн зумовлені структурними характеристиками їх економік, обов'язково необхідно при розробці інвестиційної стратегії враховувати специфічні умови конкретних держав [14].

Очевидно, що іноземні інвестори чутливо реагують на узгодженість політики та ефективність державного управління при прийнятті рішення щодо розміщення інвестицій в тій чи іншій країні [15]. Згідно опитування керівників ТНК, проведеного WBМІGA (World Bank's Multilateral Investment Group Agency) у 2010 р. макроекономічна нестабільність і слабкість державних інституцій (включаючи корупцію) є головними стримуючими

факторами при плануванні інвестицій в економіки країн, що розвиваються. І навпаки, згідно іншого звіту Світового банку [16], ті країни, яким вдалося залучити найбільше ПІІ, характеризуються низьким рівнем корупції і політичної нестабільності, а також мають сильні структури державного управління.

В останніх дослідженнях ЮНКТАД [17] підкреслюється необхідність фокусування інвестиційної стратегії на підвищенні конкурентоспроможності ПІІ, зокрема, через якість державного регулювання та інституційний розвиток (наприклад, посилення ролі посередників у залученні інвестицій). На регіональному рівні потрібен цілісний підхід в інвестиційній політиці, що забезпечується тісною співпрацею в різних економічних сферах (торгівлі, фінансах, інвестиціях). Це означає, що фінансова політика має бути чітко скоординована з торговельною та інвестиційною політикою.

Зростання конкуренції в світі актуалізує необхідність підвищення рівня міжнародної конкурентоспроможності продукції АСЕАН, в першу чергу через залучення ПІІ і максимізації позитивного ефекту від ПІІ. Крім інвестиційного клімату приймаючої країни, на прийняття інвестиційних рішень також впливає рівень місцевого потенціалу, який визначає спроможність інтегрування діяльності ТНК у внутрішнє бізнес-середовище. Наприклад, іноземні компанії часто не співпрацюють з місцевими постачальниками через відсутність інформації про них або через низьку якість їх продукції. Це підтверджується і іншими дослідженнями [18], які доводять, що характер ПІІ першочергово залежить від абсорбційної здатності приймаючої сторони. Враховуючи роль потенціалу місцевих компаній у освоєнні ПІІ, імперативом для урядів АСЕАН є забезпечення їм (компаніям) більш активної державної підтримки, паралельно з наданням ефективних бізнес-послуг іноземним компаніям, тим самим підвищуючи власну конкурентоспроможність у боротьбі за ПІІ.

З цим пов'язана й необхідність реалізації проактивної політики сприяння розвитку підприємництва в кожній країні АСЕАН, здатного співпрацювати з ТНК і абсорбувати їх досвід. Важливим елементом державної політики є створення бізнес-інкубаторів для підтримки місцевих виробників на початковій стадії їх діяльності. Цей процес має бути пов'язаний з впровадженням навчальних програм для розвитку підприємницьких, технологічних та управлінських навичок населення. Уряди також мають сприяти створенню бізнес-мереж та налагодженню зв'язків між новими та існуючими компаніями. Особливо державна підтримка актуальна для МСП, які є основою економіки АСЕАН. І хоча ПІІ зазвичай є прерогативою крупного бізнесу, є свідчення більш активної участі МСП в якості іноземних інвесторів та інтернаціоналізації їх діяльності у результаті зростаючої конкуренції. За ствердженням Д. Смолбоуна [19], ПІІ виступають потенційним засобом зростання і диверсифікації МСП і досягнення їх більшій інтеграції з глобальними бізнес-мережами. Досвід АСЕАН демонструє взаємозв'язок ПІІ і МСП, де з розвитком локальних компаній зростає рівень їх кооперації з мультинаціональними компаніями. Наприклад, у Пенанге створення на початку 1980-х років першого напівпровідникового заводу сприяло появі постачальників серед місцевих МСП, що у свою чергу спровокувало іноземні ТНК відкрити й власні філії з залученням до співпраці місцевих гравців електронної промисловості. Аналогічний приклад демонструє Сінгапур, де партнерство між іноземними інвесторами і місцевими МСП сприяло становленню країни як центру ПІІ у Південно-Східній Азії.

Окрім ПІІ у виробничу сферу АСЕАН, значний потенціал у залученні інвестицій демонструє сектор послуг. У 2000 р. на частку цього сектора припадало 39% загального притоку ПІІ (9,2 млрд. дол. США), а у 2010 р. – майже 65% (47,8 млрд. дол. США), в першу чергу у сферу торгівлі, надання фінансових та бізнес-послуг [1, р. 24].

За даними ЮНКТАД [17], ПІІ у секторі послуг стає все більш невід'ємною складовою конкурентоспроможності по всьому світу і може призвести до нового міжнародного поділу праці у наданні послуг. Таким чином, необхідним елементом інвестиційної стратегії АСЕАН має бути позиціонування себе як надійного постачальника послуг і нарощування потенціалу у цій сфері. У той час як промислові ПІІ є домінантою у БРІК-країнах, ПІІ у сферу послуг може бути додатковим джерелом конкурентоздатності регіону АСЕАН. Наприклад, Філіппіни посідають зараз третє місце у світі на ринку аутсорсингу (після Індії і Китаю) з оборотом у 10,7 млрд. дол. США у 2011 р. [1, р. 25] Малайзія і Сінгапур також демонструють значний потенціал, виступаючи регіональним центром для офшорних послуг. Навіть В'єтнам увійшов до топ-10 країн у сфері глобального аутсорсингу. Не останню роль у цьому зіграла політика лібералізації сфери послуг в рамках угоди АФАС від 1998 р.

Нарешті, додатковий стимул притоку ПІІ в АСЕАН надає регіональна економічна інтеграція. Проте слід привести цілі прийнятої Загальної інвестиційної угоди АСІА у відповідність до інших зобов'язань згідно Концепції АЕС (ASEAN Economic Community Blueprint), зокрема, у лібералізації торгівлі і фінансовій інтеграції. Оскільки інвестиції критично залежать від торговельних та фінансових потоків, слід особливу увагу приділяти питанням тарифного регулювання, правилам походження товарів, нетарифним бар'єрам, управлінню обмінним курсом тощо.

Висновки. Попри наявні позитивні тенденції в АСЕАН, залишаються ризики, які в змозі спровокувати другу хвилю глобальної кризи, а саме: державні боргові кризи окремих розвинутих країн, зростання ціни на продовольчі та інші товари, фінансові потрясіння, зростаючий протекціонізм і політична нестабільність в окремих регіонах. Тому уряди країн-членів АСЕАН мають забезпечити стійкість макроекономічного середовища до будь-яких несподіваних потрясінь. Важливим завданням тут є створення надійної фінансової системи, особливо в управлінні потоками капіталу. Незважаючи на високий приплив ПІІ до АСЕАН у 2010 р., не слід забувати, що ПІІ не можуть бути заміною внутрішньому капіталу, і лише підтримкою у загальному внутрішньому інвестуванні, яке залишається ключовим фактором стійкого економічного зростання і розвитку, і тому має бути пріоритетним.

Список використаних джерел

1. ASEAN Investment Report 2011. Sustaining FDI Flows in a Post-crisis World. – Jakarta: ASEAN Secretariat, 2011. – 54 p.
2. Dabla-Norris, Era, Jiro Honda, Amina Lahreche, and Genevieve Verdier. FDI Flows to Low-Income Countries: Global Drivers and Growth Implication. IMF Working Paper 10/132. – Washington: IMF, 2010. – 38 p.
3. Otsuka, Misuzu, Stephen Thomsen, and Andrea Goldstein. Improving Indonesia's Investment Climate. Investment Insights. – Paris: OECD, 2011.
4. Pickering Pacific. ASEAN6 – M&A Deals. – Singapore, 2011. – 33 p. – Режим доступу: <http://pickeringpacific.com/wp-content/uploads/2011/02/ASEAN-6-Report-2010.pdf>
5. World Economic Outlook April 2011. Tensions from the Two-Speed Recovery: Unemployment, Commodities, and Capital Flows. – Washington: IMF, 2011. – 221 p.
6. Bosworth, B. and S. Collins. Capital Flows to Developing Economies: Implications for Saving and Investment // Brookings Papers on Economic Activity. – Vol. 1999, № 1 (1999). – P. 143-180.
7. Razin A. FDI Contribution to Capital Flows and Investment in Capacity. – Washington: National Bureau of Economic Research, 2002. – 32 p.
8. Asia and Pacific Regional Economic Outlook. – Washington: IMF, 2006. – 80 p.
9. Doing Business 2011: Making a Difference for Entrepreneurs. – Washington: WB, 2010. – 255 p.
10. The Global Competitiveness Report 2010-2011. – Geneva: WEF, 2010. – 501 p.
11. Doing Business 2007: How to Reform. – Washington: WB, 2006. – 185 p.
12. Connecting to Compete 2010. Trade Logistics in the Global Economy. The Logistics Performance Index and Its Indicators. – Washington: WB, 2010. – 50 p.
13. Connecting to Compete 2007. Trade Logistics in the Global Economy. The Logistics Performance Index and Its Indicators. – Washington: WB, 2007. – 38 p.
14. World Economic Outlook April 2011. Tensions from the Two-Speed Recovery: Unemployment, Commodities, and Capital Flows. – Washington: International Monetary Fund, 2011. – 221 p.
15. World Investment and Political Risk 2010. Washington: Multilateral Investment Guarantee Agency, 2011. – 112 p.
16. Investing Across Borders 2010. – Washington: WB, 2011. – 81 p.
17. World Investment Report 2011. Non-Equity Modes of International Production and Development. – Geneva: UNCTAD, 2011. – 226 p.
18. Lall, Sanjaya and Rajneesh Narula. Foreign Direct Investment and Its Role in Economic Development: Do We Need a New Agenda? // The European Journal of Development Research. – 2004. – Volume 16, Issue 3. – Режим доступу: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/0957881042000266589>
19. Smallbone David. Foreign Direct Investment and SME Development: Some Policy Issues for Transition and Developing Countries. – Режим доступу: http://biblioteca.fstandardbank.edu.ar/images/d/d6/FDI_and_SME_development_2007.pdf
20. South Asia Forum on the Impact of Global Economic and Financial Crisis. Technical Assistance Report / Research and Development Assistance, December 2008. – 11 p.
21. A Guide for ASEAN Business – ASEAN-Australia-New Zealand Free Trade Area. – Jakarta: ASEAN Secretariat, 2009. – 62 p.
22. ASEAN Economic Community Scorecard: Charting Progress Towards Regional Economic Integration. – Jakarta: ASEAN Secretariat, 2010. – 11 p.
23. ASEAN ICT Masterplan 2015. – Jakarta: ASEAN Secretariat, 2011. – 28 p.